

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук

Васильєвої Вікторії Валентинівни

на дисертацію **Саветчука Віталія Миколайовича**

на тему: **«Правове регулювання злиття та приєднання юридичних осіб за правом України та Європейського Союзу»**,

поданої на здобуття наукового ступеня

кандидата юридичних наук за спеціальністю

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;

міжнародне приватне право

Дисертація Саветчука Віталія Миколайовича присвячена одному з актуальних питань не лише у вітчизняному праві, а й праві ЄС – реорганізації юридичних осіб, а саме їх злиття та приєднання.

Процес зближення вітчизняного законодавства із законодавством Європейського Союзу було розпочато значно раніше, ніж було підписано Угоду про асоціацію між Європейським Союзом та Україною у 2014 році. Власне, політико-правові та організаційні передумови для інтеграції України до Європейського Союзу було закладено шляхом підписання Угоди про партнерство та співробітництво. Узгодження права компаній у межах Європейського Союзу було покликане сприяти економічній інтеграції держав-членів. Забезпечення прозорості та спрощення процедури злиття та приєднання юридичних осіб невідривно пов'язана з основною метою Європейського Співтовариства, яка полягає в ефективному функціонуванні його внутрішнього ринку. У контексті взятих Україною зобов'язань за Угодою про асоціацію особливий інтерес приділяється наближенню законодавства про компанії, що має на меті сприяти покращенню інвестиційного клімату та заохоченню бізнес-спільноти держав-членів ЄС активно працювати в Україні.

Корпоративне законодавство України розвивається колізійно та хаотично, а питання сутності, порядку та правових наслідків реорганізації юридичних осіб у формі злиття та приєднання є одним з найменш урегульованих у рамках інституту юридичної особи. Враховуючи динамічні зміни в галузі корпоративного законодавства, та з огляду на

нині триваючий етап модернізації корпоративного законодавства порівняльно-правове дослідження європейського досвіду правового регулювання даної сфери є на сьогодні необхідним для створення якісної нормативної бази для прозорої та ефективної процедури злиття та приєднання юридичних осіб з одночасним дотриманням балансу прав та законних інтересів їх учасників та кредиторів. Слід відзначити, що обрана проблематика, з урахуванням сучасних соціально-економічних та правових реалій, раніше не була предметом окремого дисертаційного дослідження.

Про актуальність теми також свідчить виконання дисертаційного дослідження в межах науково-дослідної роботи на тему «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557).

Сформульовані в дисертації теоретичні висновки спираються на загальні досягнення юридичної науки, в тому числі на результати досліджень багатьох вчених-правників в галузі цивільного та корпоративного права. У роботі проаналізовано висновки авторів комплексних досліджень, присвячених проблемним питанням злиття та приєднання суб'єктів господарювання в контексті національного правового поля. Варто зауважити, що питання регламентації даних форм реорганізації в зарубіжному законодавстві в дослідженнях вітчизняних науковців розглядалися лише дотично, що свідчить про те, що обраний автором предмет дослідження до цього часу не був ґрунтовно дослідженим та безсумнівно володіє науковою новизною.

Автор дисертації не лише дослідив норми чинного законодавства, які регулюють корпоративні правовідносини, але й приділив увагу історичним засадам їх розвитку і правового регулювання. До того ж дослідження визначених у змісті роботи проблем супроводжувалося порівняльно-правовим аналізом законодавства України та Європейського Союзу.

Поставлені перед дисертантом наукові завдання вимагали чіткого визначення об'єкта і предмета дослідження, формування мети і завдань дослідження. Автору вдалося успішно з цим впоратися.

Зокрема, для досягнення сформульованої мети у роботі на основі теоретичного аналізу юридичної літератури з визначеної проблеми,

нормативно-правових актів, судової практики, автором в повній мірі виконано завдання з дослідження історичного аспекту становлення і розвитку правового регулювання реорганізації у формі злиття та приєднання юридичних осіб; характеристики сучасного стану національного та іноземного нормативно-правового регулювання інститутів злиття та приєднання; розкриття поняття та змісту цих інститутів за законодавством України та ЄС; обґрунтування правової природи договорів про злиття та приєднання юридичних осіб; формулювання поняття договору про злиття та приєднання юридичних осіб, дослідження його елементів, особливостей його виконання та відповідальності за невиконання; розробки науково-обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняного цивільного законодавства у сфері регламентації злиття та приєднання тощо.

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє зробити висновок, що автор провів значну роботу із вивчення та аналізу наукової літератури, законодавчої бази України та Європейського Союзу, а також національного законодавства окремих держав-членів Європейського Союзу, правозастосовної практики, застосовуючи порівняльно-правовий метод ведення дослідження. Це дало змогу дисертанту сформулювати та обґрунтувати власну точку в тій чи іншій науковій дискусії, яка ведеться навколо досліджуваних проблем. В. М. Саветчук підтвердив здатність до ведення наукової полеміки, обґрунтування своєї позиції, критичного аналізу теоретичних та нормативних джерел.

Досить вдалою та логічною видається структура дисертаційного дослідження, яка дозволила автору комплексно та системно розкрити обрану тему.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, визначається об'єкт і предмет, мета та основні завдання дисертаційного дослідження, його методологічна основа, наукова новизна отриманих результатів, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, зазначено про особистий внесок здобувача, апробацію матеріалів дослідження та про публікації за темою дисертації, окреслено структуру дисертації, зазначено її загальний обсяг.

Перший розділ дисертаційного дослідження присвячений загальній характеристиці регулювання злиття та приєднання юридичних осіб за

правом України та Європейського Союзу, в якому автор розглянув історичні особливості становлення та розвитку вітчизняного й іноземного законодавчого регулювання злиття та приєднання юридичних осіб, проаналізував легальні та доктринальні підходи щодо визначення поняття, ознак та правової природи злиття та приєднання як форм реорганізації в Україні та європейському Союзі.

Другий розділ дисертаційного дослідження пов'язаний із висвітленням етапів злиття та приєднання юридичних осіб за законодавством України та розглянути особливості здійснення реорганізації у вказаних формах за законодавством ЄС та окремих держав-членів ЄС.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячений аналізу правової природи договорів про злиття та приєднання, його відмежування від інших подібних цивільно-правових конструкцій, а також особливості виконання та відповідальності за невиконання та неналежне виконання вказаних договорів.

У дисертації сформульована низка науково-теоретичних висновків та практичних рекомендацій, що виносяться на захист, які видаються цікавими з теоретичної точки зору та мають практичне значення.

Без сумніву науковою новизною володіє пропозиція автора щодо необхідності сприйняття європейського досвіду щодо забезпечення прав учасників юридичної особи, яка здійснює реорганізацію у формі злиття чи приєднання, а саме: 1) надання можливості учасникам не пізніше ніж за один місяць до дня вирішення вищим органом управління юридичної особи питання щодо злиття чи приєднання ознайомитись із документами, які стосуються реорганізації (проектом договору про злиття чи приєднання, звітом виконавчого органу, документами про фінансовий стан юридичних осіб, які беруть участь у реорганізації тощо); 2) рішення про припинення шляхом злиття чи приєднання приймається вищим органом управління юридичної особи кваліфікованою більшістю в 3/4 від загальної кількості голосів (с. 19).

З метою адаптації українського законодавства до права ЄС законодавцю доцільно взяти до уваги пропозицію дисертанта запозичення положень європейського законодавства в частині забезпечення прозорості процедури злиття та приєднання юридичних осіб, зокрема: 1) інституту

звітності виконавчого органу юридичної особи щодо правових та економічних умов злиття чи приєднання; 2) інституту експертного аудиту злиття чи приєднання (с.131). Така пропозиція є надзвичайно актуальною на сьогодні та покликана забезпечити прозорість реорганізаційних процесів.

Безперечно на позитивну оцінку заслуговує висновок автора про те, що пріоритетним напрямком удосконалення правового забезпечення процесів злиття та приєднання юридичних осіб є розвиток дворівневої системи законодавства, що повинна складатись із ЦК України та спеціального законодавства, яке визначає правовий статус юридичних осіб різних організаційно-правових форм (с. 32-33).

Слід відзначити логічність висновку автора про те, що ототожнення такого правового явища як «реорганізація» виключно з припиненням юридичної особи повноцінно не відображає сутність даної категорії, оскільки така позиція не враховує, що формою реорганізації є також виділ, який не має наслідком припинення (с. 46).

Заслуговує на увагу обґрунтування автором доцільності закріплення в національному законодавстві положень, що прямо дозволяють змішане злиття та приєднання юридичних осіб (с. 77) з подальшою пропозицією викладення змісту конкретної норми щодо врегулювання даного питання.

Закон “Про акціонерні товариства” визначає злиття способом створення акціонерного товариства, а приєднання - способом його припинення, що не зовсім точно відображає суть реорганізаційних процесів. Безперечно, заслугою автора є те, що визначення понять “злиття” та “приєднання” подані у дослідженні через категорію реорганізації із подальшим зазначенням особливостей процесів, тобто особливе визначається через категорію загального, що свідчить про ефективне застосування автором формально-логічного та системно-структурного методів дослідження (с. 94).

Слушно автором вказано на недолік законодавчої лексики у ст. 53 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”, який полягає у вживанні законодавцем терміну “договір про припинення” (замість “договір про злиття чи приєднання”, оскільки із самої норми випливає, що припинення не є правовою метою такого договору (с. 107-108).

У підрозділі 3.1. роботи автором детально проаналізовано договір про злиття чи приєднання, вказано на його суттєві та відмежувальні ознаки, визначено істотні умови договору. На основі всебічного аналізу наукових думок сучасних науковців автором було зроблено висновок щодо доцільності встановлення загальної вимоги у ЦК України щодо обов'язковості укладення договору про злиття чи приєднання при здійсненні реорганізації у відповідній формі (с. 136).

Всебічні вивчення та аналіз інформаційно-емпіричної бази із застосуванням належних методів наукового дослідження дозволили автору вірно визначити проблемні питання та сформулювати відповідні висновки.

Таке завдання дисертаційного дослідження, як розробка науково-обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняного цивільного законодавства у сфері регламентації злиття та приєднання як форм реорганізації юридичних осіб, вирішено автором в повній мірі. Про це свідчить перелік пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства України, наведений у Висновках дисертації.

Загалом можна стверджувати, що поставлену автором мету дослідження досягнуто, а відповідні наукові завдання виконано. Висновки і рекомендації, сформульовані автором за результатами дисертаційного дослідження, мають як теоретичне, так і практичне значення. Так, результати дисертаційного дослідження можуть стати основою для подальших наукових пошуків у сфері корпоративного права. Практичне значення дослідження полягає в тому, що висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, можуть бути використані у законотворчій діяльності, а також у навчально-методичній роботі: при підготовці навчальних посібників і підручників з цивільного, господарського, корпоративного права, викладанні відповідних курсів.

Позитивно оцінюючи виконане дисертаційне дослідження в цілому, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і наукову новизну, слід звернути увагу на окремі положення, що мають дискусійний характер та потребують додаткової аргументації. У загальному вигляді їх можна сформулювати наступним чином.

По-перше, дещо дискусійним є положення щодо визначення договору про реорганізацію фідуціарним (с. 143-144), тобто таким

правочином, якому властиві довірительні відносини між сторонами, оскільки фідучіарність передбачається, головним чином, у правочинах, де відносини між сторонами базуються на довірі, а оформлення договору (наприклад, доручення, дарування тощо) потрібне більше для підтвердження повноважень сторони перед іншими особами, ніж для самих сторін. У випадку реорганізаційного договору відносини між юридичними особами є ділового, а не довірительного характеру. Слід зауважити, що цілком ймовірно, що для фідучіарного правочину властивим є те, що його сторонами є фізичні особи (або хоча б принаймні одна), оскільки довіра - риса, що притаманна фізичній особі, і не є характерною для юридичної.

По-друге, аналізуючи положення наукової новизни 12, видається, що автор пов'язує момент виконання договору про злиття - з моментом припинення існування сторін договору (момент припинення юридичних осіб), а момент виконання договору про приєднання - з моментом досягнення мети договору (момент внесення змін до відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань про юридичну особу- правонаступника). Необхідним було б більш чіткіше визначити, з чим саме пов'язується припинення договору, а відповідно і зобов'язання з нього: з моментом припинення існування сторін договору (зобов'язання)? чи з досягненням мети укладеного договору (припинення зобов'язання шляхом виконання)?

Окрім того, за договором про приєднання або злиття можуть бути передбачені умови щодо кадрового призначення в органах новоствореного суб'єкта; про права, які надаватимуться товариством- правонаступником власникам інших, крім акцій, цінних паперів юридичних осіб, що припиняються за договором внаслідок злиття або приєднання тощо. Постає питання, що тоді відбувається із зобов'язанням у випадку невиконання усіх умов договору і припинення сторін договору? або ж у випадку невиконання усіх умов договору і припинення лише однієї сторони договору (як це відбувається при виконанні договору про приєднання)? чи відбувається в останньому випадку поєднання сторін договору внаслідок правонаступництва, а відповідно набуття прав та

обов'язків юридичної особи, що припинилася, юридичною особою, до якої відбулося приєднання?

По-третьє, у розділі 3 дисертації було б доцільним навести аналіз судової практики в Україні, що стосується укладення та виконання договору про злиття або приєднання для ілюстрації стану та проблем правового регулювання даного виду договірних відносин.

По-четверте, всебічності дослідженню додало б визначення автором позиції щодо можливості закріплення в умовах договору про злиття або приєднання гарантій для працівників юридичних осіб, що проходять через процес реорганізації: як наприклад, збереження робочих місць, працевлаштування учасників юридичних осіб тощо (з огляду на актуальність даного питання в європейській практиці).

Втім, висловлені зауваження носять дискусійний характер, а деякі - лиш рекомендаційний, тому не знижують високої цінності роботи В. М. Саветчука та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи в цілому. Положення дисертації є авторськими розробками здобувача, що знайшли досить повне відображення у шести наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, у тому числі одній статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, а також чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації.

Дисертація на тему «Правове регулювання злиття та приєднання юридичних осіб за правом України та Європейського Союзу» є самостійним завершеним дослідженням, виконана на високому теоретичному рівні та може бути визнана авторським внеском у розвиток вітчизняної науки цивільного права. Формальні вимоги, що висуваються до оформлення дисертаційної роботи дотримані в повній мірі.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про те, що дисертація Саветчука Віталія Миколайовича на тему «Правове регулювання злиття та приєднання юридичних осіб за правом України та Європейського Союзу» відповідає нормативним вимогам, що пред'являються до кандидатських дисертацій, вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі

спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Кандидат юридичних наук,
науковий співробітник
Лабораторії корпоративного права
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені акад. Ф. Г. Бурчака, НАІПН України
В. В. Васильєва

Підпис *Васильєва*
В. В. Васильєва
В. В. Васильєва (Васильєва Т. В.)

...ий національний
ім. Василя Стефаника
08-0215/11
10 09 2019 р.